

August Vermeylen en de ‘nieuwe academische verwachtingshorizont’

In 2010 was het 80 jaar geleden dat het Nederlands de onderwijstaal werd aan de Gentse universiteit. August Vermeylen werd in 1930 de eerste rector van de eerste Belgische instelling waar de Vlamingen in hun eigen taal hoger onderwijs konden genieten. Dat jaar is samen met 1817, het stichtingsjaar van de UGent, een datum die onlosmakelijk aan de Gentse universiteit verbonden zal blijven. Daarom ook organiseerde de UGent in 2010 een Vermeylenjaar, met onder andere de uitgave van de brochure Maar wat een wespennest!¹ Daaruit blijkt nog maar eens wat voor een markant figuur Vermeylen – schrijver, professor, politicus – wel is geweest en hoe fris en eigentijds zijn gedachten ook vandaag nog klinken. De viering van die 80e verjaardag van de vernederlandsing van de universiteit is een gelegenheid om stil te staan bij de huidige taaltoestand aan de UGent en bij een aantal verlangens ter zake. Het idee leeft immers dat de Vlamingen, die na een zeer lange taalstrijd tegen het Frans eindelijk het recht verwierven om op het hoogste niveau in hun eigen taal onderwezen te worden en aan wetenschappelijk onderzoek te doen, die verworvenheid nu tenminste gedeeltelijk zouden moeten opgeven om het Engels te omarmen.

Er zijn aan deze zaak al heel wat debatten, artikelen, columns, ingezonden stukken ... besteed.² In wat volgt, zal ik – geïnspireerd door het boekje over Vermeylens betekenis – enkele beschouwingen geven over de gang van zaken bij universitair onderzoek en over de noties ‘internationaal’ en ‘kosmopolitisch’. Ik heb daarbij vooral de cultuurwetenschappen voor ogen. Voor alle veiligheid wil ik vooraf meegeven dat ik zelf Engels kan spreken en schrijven (ik ben germanist Nederlands-Engels), behalve in het Nederlands ook in het Engels doceer, in het Engels publiceer en lezingen hou, en de eer heb promotor te zijn van het eerste Engelstalige doctoraat aan de UGent dat over een Vlaams dialect handelt (namelijk dat van Maldegem).³ Bovendien hou ik mij al een paar jaar bezig met de Erasmusuitwisselingen van de

◀ ¹ Bewerking van een foto van de buste van August Vermeylen in Sint-Pieters-Woluwe. (Amsab-ISG, Gent)

vakgroep Nederlandse Taalkunde van de UGent en heb ik zeer veel buitenlandse contacten. Ik vertoef overigens zeer graag in het buitenland, want het is daar interessant. Voorgaande inlichtingen dienen om bij voorbaat het idee uit de weg te ruimen dat de gedachten die volgen, gegroeid zijn uit het onvermogen om met de moderne tijd mee te kunnen. Daarmee is – neem ik aan – de toon van de bijdrage al gezet. Wie meer wil weten over de huidige toestand aan de universiteit, moet in elk geval de bundel *If you're so smart, why aren't you rich? Universiteit, markt en management* van Chris Lorenz lezen.⁴ In weerwil van de titel zijn alle teksten in het Nederlands. Het boek handelt over de toestand aan de Nederlandse universiteiten, die door de Vlaamse beleidsmakers als voorbeeld wordt genomen – zonder de scherpe kantjes ervan, wordt er dan doorgaans sussend aan toegevoegd.

Een eeuw van culturele emancipatie

De Vlaamse strijd voor eigen taal en cultuur in de 20e eeuw kan je als zeer geslaagd beschouwen. Vandaag de dag is Vlaanderen uitgegroeid tot een van de welvarendste regio's in de wereld, wat bij de jongere generatie tot een zelfbewustzijn heeft geleid dat ook op het gebied van taal een uitdrukking vindt: het Nederlands wordt niet meer als bedreigd gevoeld, tenminste voor zover men niet in Brussel of de Brusselse rand woont. Dankzij de ABN-acties van de jaren 1960 in het lager en middelbaar onderwijs en in de media is de standaardtaal in brede lagen van de bevolking verspreid geraakt. Vanaf die jaren begon ook de middenklasse haar kinderen naar de universiteit of hogeschool te sturen, die daar onderricht kregen in het Nederlands. Kortom, de strijd was gestreden: de standaardtaal had wortel geschoten – weliswaar in een 'Belgische' vorm. Tegelijk was er ook een informele taal tot stand gekomen, die zich nu lijkt te stabiliseren: de zogenaamde tussentaal.⁵

In heel de hierboven geschetste ontwikkeling heeft de vernederlandsing van de universiteiten een centrale rol gespeeld. Vermeylen zag ten volle in dat de vernederlandsing van het hoger onderwijs in eerste instantie een sociale ingreep was die tot doel had aan het Vlaamse lichaam ook een Vlaams hoofd te geven: 'à un corps flamand il faut une tête flamande', zei Vermeylen in het Frans in de Senaat.⁶ Men is daar tegenwoordig in die mate in geslaagd dat men meent de teugels wat te kunnen laten vieren. De huidige roep om meer Engels aan de universiteiten is inderdaad een kwestie van vrije keuze, niet het gevolg van brute taaldwang uitgeoefend door een vreemde cultuur. Als er van dwang sprake is, dan is het wel de dwang van het beleid ten opzichte van diegenen die het nieuwe beleid moeten ondergaan.

Het huidige universitaire bestel wordt bepaald door twee belangrijke vernieuwingen tijdens de laatste twintig jaar: ten eerste de introductie van de neoliberale bedrijfscultuur met rendementsdenken en bijbehorende kwantificering – als symbolische datum voor de doorbraak van het neoliberalisme stellen we 1989 voor – en ten tweede de Bolognaverklaring van 1999, die tot doel had een Europese universitaire ruimte te creëren waarin uitwisselingen makkelijker zouden verlopen. Beide vernieuwingen hebben in de praktijk verengelsing teweeggebracht.

Het einde van de academische vrijheid

De bedrijfscultuur in het algemeen heeft uiteraard de gang van zaken in de Verenigde Staten als voorbeeld. Daardoor is het Engels in een steeds meer geglobaliseerde economie de evidente lingua franca. Je kan je vandaag maar moeilijk een belangrijk zakenman voorstellen die die taal niet beheerst. In Gent heeft zich een aantal jaar geleden een markante symbolische gebeurtenis afgespeeld in verband met de doorbraak van het neoliberalisme: de Vlerick Leuven-Gent Management School – waar het Engels sinds lange tijd de verplichte voertaal is – heeft in 2002 haar intrek genomen in de gebouwen van het leeggekomen grootseminarie: of hoe de ene godsdienst door de andere werd vervangen.⁷

Aangezien Vlaanderen bij gebrek aan andere grondstoffen moet inzetten op kenniseconomie, is de basisfinanciering van de universiteiten voor een zeer groot deel (45 procent) op wetenschappelijke output gebaseerd. Om het geld tussen de universiteiten eerlijk te verdelen, zijn er verdeelsleutels nodig – en dus kwantificering van die output. Dat laatste is mogelijk geworden door de computertechnologie. Daardoor werd een aloud verlangen van de overheid werkelijkheid: controle uitoefenen op academische activiteiten – meestal voorgesteld als 'kwaliteitszorg' – om het kennis>kunde>kassamodel te verwezenlijken.⁸ De belangrijkste database bevindt zich uiteraard in de Verenigde Staten, het Web of Science, en uiteraard bij een bedrijf, Thomson Reuters. Het spreekt vanzelf dat daar vooral Engelstalige tijdschriften de dienst uitmaken, hoewel er de laatste tijd enige verbetering is opgetreden. Voor boeken bestaat er geen database, maar die worden dan geëvalueerd door na te gaan of de uitgeverij wel op de juiste lijst staat, die van de uitgeverijen die boeken laten beoordelen via internationale peer review.

Het valt op dat in beide gevallen de eindbeslissing of iets wetenschappelijk waardevol is, bij bedrijven wordt gelegd en niet bij de universiteiten zelf. Er bestaan ook Europese lijsten van toptijdschriften (de ERIH-lijsten⁹), die wel door academici werden samengesteld, en waarover naar verluidt in internationaal verband druk ruzie gemaakt is, maar die komen pas in tweede instantie in beeld. Overall is peer review – wetenschappelijke teksten door 'gelijken' laten beoordelen – het sleutelwoord geworden voor de kwaliteitsbewaking, ook voor het Vlaamse Academisch Bibliografisch Bestand voor de Sociale en Humane Wetenschappen (VABB-SHW), een database die er in 2010 kwam als antwoord op de kritiek op de vigerende bibliometrische criteria en waarin de Nederlandstalige tijdschriften een ruime plaats hebben gekregen. Volgens de website ervan zullen de publicaties in het VABB-SHW die niet geïndexeerd zijn in het Web of Science in het begrotingsjaar 2011 voor 2,625 procent meetellen voor de verdeling van de middelen voor het Bijzonder Onderzoeksfonds (BOF)¹⁰ onder de universiteiten.¹¹ Wat hierboven gezegd is over het Web of Science, mag dus in het geval van de BOF-sleutel voor de volle 2,625 procent genuanceerd worden.

In weerwil van de relativerende en sussende bewoordingen van de makers of beheerders van de databases, namelijk dat ze niet gebruikt kunnen of mogen worden om wetenschappers te beoordelen, is het net dat wat er vooral mee gebeurt. Kortom, de laatste jaren doet de academische kwaliteitszorg zich in een bonte wemeling van allerlei lijsten en criteria aan de veelgeplaatste academicus voor. Om een lang verhaal

kort te maken: wil je academisch prestige genieten, bevorderen tot hoogleraar, geld verwerven voor projecten of ambieer je academische bestuursfuncties, dan publiceer je bij voorkeur in het Engels, met de blik zo strak mogelijk gericht op het Web of Science. Publiceren in nationale tijdschriften, in wat tegenwoordig bekend staat als ‘lokale talen’ (Nederlands, Frans, Spaans, Duits ...), is geen goed idee, want die zijn maar van A3-niveau. De tellingen gebeuren overigens ‘per stuk’; lange artikelen schrijven is dus ook al geen goed idee. Om de impact van een artikel te meten, wordt het aantal keren geteld dat het in andere artikels wordt geciteerd, de zogenaamde impactfactor. Waarover het artikel inhoudelijk eigenlijk gaat, tja, dát weet de computer natuurlijk niet.

Je zou kunnen volhouden dat internationalisering, met het Engels als voertaal, een evidentie is voor wetenschappen die een internationaal onderzoeksobject hebben. Dat geldt vooral voor de exacte wetenschappen, de toegepaste wetenschappen en de medische wetenschappen. Het zou inderdaad onverantwoord zijn om de ontdekking van een nieuw medicijn of een nieuw proces om beton te gieten enkel in pakweg het Hongaars aan de wereld mee te delen. Het beleid verwacht van die wetenschappen innovaties, die dan hopelijk op termijn gecommmercialiseerd kunnen worden. Dat is verdedigbaar. Het is alleen vreemd dat de kenniseconomische beleidskeuzes ook gelden voor de cultuurwetenschappen, die niet, of zeker niet op dezelfde wijze, meewerken aan de kenniseconomie. Het is volslagen onduidelijk wat bijvoorbeeld een doctoraat over het landschap in het middeleeuwse Irak – hoe Engelstalig eventueel ook – aan de economie kan bijdragen. Een Vlaming die zich bijvoorbeeld bekwaamt in het Zweeds, hoort veeleer in het Zweeds te publiceren en deel te nemen aan het wetenschappelijk en maatschappelijk debat in Zweden, en een soort van middelaar te zijn tussen de Zweedse en de Vlaamse cultuur, dan dat hij zich academisch dient te verwerkelijken in het Engels en bij voorkeur in de VS. Ik neem ook aan dat de beste specialisten over Zweedse taal en cultuur zich in Zweden bevinden en niet in de VS. Voor cultuurwetenschappen is onderwijs en dienstverlening relatief belangrijker dan onderzoek, in vergelijking met andere soorten wetenschappen. Ze hebben immers een andere maatschappelijke legitimering dan bijvoorbeeld de toegepaste wetenschappen. Bij alle wetenschappen overigens moet er plaats blijven voor fundamenteel onderzoek dat in volle academische vrijheid wordt uitgevoerd. Het zou de taak moeten zijn van de cultuurwetenschappen om de culturele diversiteit op alle terreinen te stimuleren en tegelijk het beste wat ze hebben uitgedacht of ontdekt óók – en niet énkél – in het Engels aan de hele wereld mee te delen. Men moet het ene doen, en het andere niet laten.

Het beleid heeft ervoor gekozen ongeveer de helft van de basisfinanciering van de universiteiten op wetenschappelijke output te baseren. De zaak is dus voor de universiteiten van financieel levensbelang geworden. Een en ander geeft aanleiding tot vrij dramatische maatregelen, waarvan de afschaffing van de vaste benoeming voor beginnende professoren, de zogenaamde docenten, de ergste is. Sedert een paar jaar wordt een docent niet meer vast benoemd – dé garantie voor de academische vrijheid, maar aangesteld voor vijf jaar, met een tussentijdse evaluatie na twee jaar.¹²

Bij een gunstige evaluatie na vijf jaar, word je vast benoemd en wel onmiddellijk in de graad van hoofddocent. Hoofddocenten worden aan de UGent om de twee jaar geëvalueerd. Men vraagt zich hier en daar overigens al luidop af waarom die dan eigenlijk wél vast benoemd zijn.

Docenten moeten nu ook allerlei beloften op papier zetten met betrekking tot hun output. Dat papier hoeven ze niet te ondertekenen en is ook niet echt een resultaatverbintenis, want het juridische statuut van een en ander is wat ongewis. Het kan wel onder je neus gehouden worden bij je evaluatie. Op die manier wordt voor beginnende professoren voor ten minste vijf jaar werkonzekerheid gecreëerd om ze harder te doen werken. Ze mogen nu gelukkig wel een toga dragen bij plechtige gelegenheden. Hard werken doen ze, uiteraard zonder veel kritiek te geven op het systeem, want starters zijn meestal zo rond de dertig en dus privé druk bezig met de uitbouw van een gezin. Mensen in die levensfase en met een dergelijk onzeker statuut kijken wel uit voor ze de evaluerende instanties tegen de haren in strijken. Van de zijde van de vakbonden vernemen we over die kwestie weinig – de syndicalisatiegraad van de academici is inderdaad laag. Ook de mensen die zich bezighouden met het evenwicht tussen mannen en vrouwen aan de universiteit zouden het nieuwe systeem eens vanuit genderperspectief tegen het licht moeten houden.

Kortom: het beeld van de professor die zich in volle academische vrijheid aan onderwijs, onderzoek en dienstverlening kon wijden, is voorbijgestreefd. Hij is vervangen door een ander mensentype: de hardwerkende academicus die zich voortdurend moet afvragen wat anderen wel van zijn werk zullen vinden en die stilletjes probeert te besparen op onderwijs en dienstverlening om de nood aan de zogenaamde ‘financierbare publicaties’ te helpen lenigen. Iemand die eerst nagaat welke onderzoeksterreinen en publicaties ‘scoren’, en die vervolgens zijn onderzoek daarop richt, is nu goed bezig. In de taalkunde is het bijvoorbeeld nu een goed idee om aansluiting te zoeken bij de medische wereld – psycholinguïstiek, neurologisch onderzoek, stotteren ... – aangezien zeer veel A1-tijdschriften van biomedische aard zijn en de neuro- en psycholinguïstische tijdschriften zich in zeer hoge impactfactoren mogen verheugen. Op die manier wordt de academische bedrijvigheid niet meer naar wetenschappelijke doelen gericht, maar naar financiële. Let wel, niemand komt tot dusver een academicus in zijn gezicht zeggen wat hij moet doen; de academicus rangeert zichzelf uit wanneer hij niet in het systeem wenst te passen – eigen schuld dus! Het academische codewoord is ‘controle’ geworden. In de cultuurwetenschappen wordt hier en daar wel tegengeprutteld – de honden blaffen, de karavaan trekt echter verder. Men heeft blijkbaar ook ingezien dat schaalvergroting een betere controle mogelijk maakt, aangezien essentiële beslissingen dan op steeds hogere niveaus door steeds minder mensen getroffen moeten worden. In dat verband kunnen wetenschappelijke visitatiecommissies nuttig zijn; je kan dan een wetenschappelijke heroriëntering laten aanbevelen door externe beoordelaars.

Is de installatie van de intellectuele onvrijheid ingegeven door een werkelijk geloof in het neoliberale systeem, of enkel door financiële overwegingen, waarmee er tandenknaarsend rekening gehouden moet worden?¹³ Door de universiteit tot een

bedrijf om te toveren, hoopt de overheid originaliteit, creativiteit en innovatie aan te wakkeren. Aangezien die eigenschappen niet meetbaar zijn, wordt er gewoon gemeten wat er te meten valt, en wordt er geprobeerd te doen stijgen wat men kan meten – ervan uitgaand dat méér altijd wel beter zal zijn. Via de bedrijfscultuur is niet enkel de gedachte ingevoerd dat je kwaliteit kan kwantificeren, maar ook wordt – net als in een bedrijf – de professor-werknemer beschouwd als iemand die geallieerde arbeid verricht en dus door externe stimulansen (premies, bevorderingen ...) of bedreigingen (werkonzekerheid, ontslag ...) op het rechte pad gehouden moet worden.¹⁴ Wantrouwen wordt zo tot een systeem verheven. Elke academische activiteit is nu op 'punten' gezet, die je net als in de kleuterschool moet verzamelen om te kunnen bevorderen naar een hogere graad.

De bedoelingen van de beleidsmakers mogen dan edel zijn, de effecten van het beleid zijn op een aantal terreinen nefast, doordat de academische vrijheid in zijn kern wordt aangetast en men er, zeker wat de cultuurwetenschappen betreft, nog steeds niet in geslaagd is een evaluatiesysteem te ontwikkelen waarin de verdediging van talige en culturele diversiteit in evenwicht is met Engelstalige internationalisering.

De Bolognaverklaring en het Engels in het hoger onderwijs

De beleidsmakers verwijzen bij de roep om meer Engels – de zogenaamde meertaligheid – in het hoger onderwijs graag naar de Bolognaverklaring, die als bedoeling heeft de programma's hoger onderwijs in heel Europa zo gelijkaardig mogelijk te maken om uitwisselingen te vergemakkelijken. In Vlaanderen, dat bij de uitvoering van dat verdrag samen met Nederland graag voorop wil lopen, is er daardoor een gigantische hervorming van het hoger onderwijs aan de gang. De namen van de basisdiploma's kandidaat en licentiaat werden daarbij vanzelfsprekend vervangen door de buitenlandse termen bachelor en master, een ingreep die in elk geval duidelijk maakt dat het Angelsaksische systeem als na te volgen voorbeeld geldt. Een en ander verloopt daarbij niet zonder slag of stoot, want de hervormingen zijn geen antwoorden op vragen van onderaf, en er zijn ook wel wat kinderziekten te overwinnen. In elk geval is de internationale uitwisseling van studenten via het Erasmusprogramma een goede zaak: je kan geestelijk maar groeien wanneer je de eigen evidenties in vraag stelt door contact met mensen die de zaken anders georganiseerd hebben. Zowel reizen als de studie van de geschiedenis zijn dan zeer dienstig. Dat het elders of vroeger anders is of was, bewijst immers dat de wereld veranderd kan worden.¹⁵

De internationalisering van de universiteit wordt nagestreefd door de eigen studenten en professoren uit te sturen en door buitenlandse studenten en professoren aan te trekken. Het uitsturen veroorzaakt weinig problemen, dankzij de goede talenkennis van de Vlamingen. Hoewel dat wat egoïstisch kan klinken, is het vooral op dat uitsturen van onze studenten dat ingezet moet worden, zodat ze nog beter worden dan ze al zijn. Het aantrekken van vreemde studenten – hoe belangrijk ook zowel voor de uitstraling als voor de financiën van de universiteit – kan helaas taal-

problemen doen rijzen. Het was echter wel de bedoeling van de Bolognaverklaring dat studenten zich in een vreemde cultuur zouden onderdompelen, om hun geesten te verruimen en de internationale verstandhouding in Europa te verstevigen. De verengelsing van heel het Europese universitaire bestel was daarbij zeker niet de eerste betrachting, wel de instandhouding van de Europese diversiteit en de uitwisseling van allerlei ideeëngoed tussen de verschillende culturen. Een culturele onderdompeling houdt in principe ook in dat de student de taal leert van het land waar hij naartoe trekt. Het culturele en humane aspect van de studentenuitwisseling is echter wat weggedeedsterd, ten voordele van het louter praktisch-utilitaire – het Nederlands wordt als een hinderpaal beschouwd om buitenlandse studenten aan te trekken, een probleem dat men met de introductie van het Engels wil oplossen.¹⁶

Hoe staat de zaak er momenteel voor? Aan de UGent is op het hoogste onderwijsniveau, namelijk dat van de doctoraatsstudent, de zaak eigenlijk al beklonken. Er zijn een aantal Doctoral Schools opgericht, met het Engels als voertaal. Voor de cultuurwetenschappen zijn er twee Schools: Arts, Humanities and Law en Social and Behavioural Sciences. Het reglement van de Doctoral Schools bestaat in een Nederlandstalige en Engelstalige versie; nergens wordt – voorzichtigheidshalve? – gewag gemaakt van een regeling omtrent het taalgebruik. Engels is op het hoogste onderwijsniveau blijkbaar een evidentie geworden, ook voor de cultuurwetenschappen. Eventueel onderricht dat op dat niveau wordt verstrekt, bijvoorbeeld een reeks lessen over statistiek, gebeurt in het Engels – ook als alle toehoorders Vlamingen zijn. De universiteit wacht immers niet af of er zich buitenlandse studenten aandienen.

Buitenlandse studenten die een doctoraat voorbereiden aan de UGent, komen vooral voor in bepaalde vakgebieden (medische wetenschappen, ingenieurs ...), waar het daardoor evident geworden is het proefschrift in het Engels te schrijven. Ook de eigen studenten doen dat om hun werk meer internationale weerklank te geven. Die evidentie is kort en goed doorgetrokken naar alle Doctoral Schools. Doctoreren in een andere taal dan het Engels mag nog, maar echt scoren doe je als je dat in het Engels doet. Hierboven heb ik al vermeld promotor te zijn van het eerste Engelstalige doctoraat over een Vlaams dialect.¹⁷ Het eerste doctoraat bij de vakgroep Nederlandse taalkunde dat vooral over het Nederlands handelt, maar in het Engels is geschreven, dateert echter van 2006, een datum om te onthouden.¹⁸ Aangezien het de taak van de promotor is een doctoraatsstudent in zijn carrière te steunen, is men moreel verplicht met die gang van zaken genoeg te nemen. Ik neem echter aan dat voor de studie van vreemde talen het proefschrift doorgaans in de betreffende taal (Frans, Duits, Zweeds, Spaans ...) geschreven mag worden, om het bewijs te leveren dat je daartoe in staat bent.

Op het niveau van de basisdiploma's, bachelors en masters, is de internationalisering in de faculteit Letteren en Wijsbegeerte eigenlijk vrij gunstig, als je die term tenminste met zijn juiste betekenis gebruikt. Het is immers in die faculteit dat honderden jonge mensen vreemde talen en culturen bestuderen: er wordt zeker wel in een tiental verschillende talen les gegeven. Het is inderdaad zo dat aan de Vlaamse

universiteiten – in tegenstelling tot heel wat andere Europese landen – niet alleen óver, maar ook ín een bepaalde taal les wordt gegeven. In Spanje bijvoorbeeld, spreekt een professor Engels in het Spaans over Shakespeare – dat is me toch door Spaanse Erasmusstudenten verteld. In Vlaanderen ligt de lat in het taalonderwijs erg hoog: professoren Duits, Spaans, Italiaans ... spreken al na enkele maanden de studenten in die talen toe; voor Frans en Engels gebeurt dat onmiddellijk. Voor andere talen als Russisch of Pools wacht men wat langer. Ook de bachelor- of masterscripties worden in een heel aantal vreemde talen afgeleverd.

Een zeer belangrijke meerwaarde van de Vlaamse cultuur, en een positief effect van ons anders zo nefaste minderwaardigheidsgevoel¹⁹, is inderdaad de bereidheid vreemde talen te leren. De kennis van vreemde talen is in Vlaanderen een intellectueel statussymbool. Een student die afstudeert met de combinatie Spaans-Italiaans als keuze, is eigenlijk vijftalig geworden: Nederlands, Frans, Engels, Spaans, Italiaans. Humaniorastudenten die nog twijfelen aan hun talenkeuze voor een universitaire studie, raad ik doorgaans de combinatie Frans-Duits aan: Frans is de tweede landstaal, Duits is veruit de belangrijkste taal van Europa, Engels spreken jongeren tegenwoordig toch al. Helaas liggen noch Frans, noch Duits tegenwoordig bij de jeugd goed in de markt. Toch beginnen stilaan andere talen dan het Engels een economische meerwaarde te vormen; niemand staat er immers nog van te kijken dat iemand Engels kan spreken. Het komt er dus op aan de typisch Vlaamse neiging tot talige aanpassing te koesteren en er het maximum uit te halen – zeker aan de universiteit.²⁰

De versterking van het Engels als universele taal van het universitaire onderwijs is vooral te verdedigen op het hoogste onderwijsniveau, bij de doctoraatsopleidingen en de gespecialiseerde postmasterprogramma's. De bachelor- en masteropleidingen blijven het best in het Nederlands, al kan je voor sommige gespecialiseerde masteropleidingen wel uitzonderingen maken. Onderzoek heeft aangetoond dat lesgeven in het Engels door een niet-Engelstalige docent aan niet-Engelstalige studenten ongeveer 30 procent verlies aan efficiëntie meebrengt.²¹ Het pedagogische niveau van universitair onderwijs voor de eigen studenten met 30 procent laten zakken om een kleine minderheid van buitenlanders ter wille te zijn, is van het goede te veel. Een dergelijke ingreep is alleen te rechtvaardigen als in zeer gespecialiseerde richtingen de meerderheid van de studenten buitenlands is. Er zijn inderdaad vakgebieden die vooral op het buitenland gericht zijn en uiteraard vreemde studenten willen aantrekken – al dan niet uit ontwikkelingslanden –, bijvoorbeeld eremologie (woestijnkunde) bij de bio-ingenieurs, tropische geneeskunde ...

Je moet ook een onderscheid maken tussen actieve en passieve meertaligheid. In alle richtingen zou wel een passieve kennis van Engels, Frans en Duits verondersteld mogen worden. Leermateriaal in die talen zou die moeten aanwakkeren. Zaak is dus het peil van ons onderwijs niet te laten zakken voor de internationalisering en ervoor te zorgen dat vooral onze studenten internationaal worden. Vreemde studenten zijn uiteraard welkom, maar moeten in principe zowel in ons als in hun belang aan bepaalde taalvereisten voldoen.

De internationalisering heeft ook geleid tot nieuwe tendenzen bij de rekrutering van docenten en ander wetenschappelijk personeel. Nog niet zo lang geleden volgde een assistent zijn professor na verloop van tijd gewoon op. Dat had zowel voor- als nadelen. Een voordeel was dat een aankomend wetenschapper enig perspectief had op een vaste baan. Omdat er op die manier een traditie werd gevormd, kon er dikwijls ook een wetenschappelijke discipline uitgebouwd worden. Een professor zette ook niet graag een bekwaam student, die daarna als assistent jarenlang goede diensten had bewezen, eenvoudigweg op straat zodra uit een of ander buitenland een betere kandidaat – tegenwoordig iemand met meer A1-publicaties – kwam solliciteren als er kans was op een vaste benoeming. Die attitude tracht men vandaag tegen te gaan door de eindbeslissing over een benoeming structureel zo ver mogelijk uit handen te houden van diegenen die de gevolgen van de beslissing zullen moeten ondergaan. Iets wat achteraf niet altijd goed afloopt.

Een nadeel van de vroegere opvolgingscultuur was dat niet altijd de internationaal 'beste kracht' in huis werd gehaald bij een opvolging. Het verlangen om te proberen de beste elementen in huis te halen is zeer zeker te verdedigen. Maar toch kan je, zeker wat de cultuurwetenschappen betreft, enkele kanttekeningen plaatsen bij de nieuwe tendens. Het taalprobleem dat eventueel kan rijzen, wordt in principe opgelost door een buitenlandse docent eerst een aantal jaar de kans te geven Nederlands te leren: hij/zij moet immers niet alleen kunnen doceren in het Nederlands, maar ook kunnen meedraaien in het academische leven (vergaderen, scripties lezen ...). Buitenlanders zijn natuurlijk welkom en kunnen eventueel ook wel na enige tijd aan maatschappelijke dienstverlening doen wat hun vakgebied betreft – voor zover hun verblijf in Vlaanderen natuurlijk geen *career move* is in afwachting van de terugkeer naar hun eigen land. Er is echter meer.

Aangezien Vlaanderen meer buitenland dan binnenland heeft, zijn de buitenlanders statistisch gezien altijd in de meerderheid bij sollicitaties. Het valt dus voor een Vlaamse doctor die een betrekking in Vlaanderen zelf ambiert, niet mee steeds de beste te moeten zijn in vergelijking met al het buitenlandse geweld. Je kan je afvragen hoe je tegenwoordig een Vlaming moet aanzetten om bijvoorbeeld hispanist te worden, in de wetenschap dat die uiteindelijk zal moeten optornen tegen concurrentie met moedertaalsprekers uit het veel grotere Spaanse taalgebied. Gelukkig loopt het zo'n vaart niet; niet alleen de afstand, maar ook de eis om na verloop van tijd Nederlands te moeten leren, zorgt blijkbaar voor een drempel.²² Vraag is echter of met een werkelijk veralgemeende internationalisering van de aanwervingspolitiek van het wetenschappelijk personeel de universiteit haar rol van bemiddelaar tussen onze cultuur en andere culturen kan blijven spelen.

Terug naar Vermeylen

Zou een monumentaal figuur als Vermeylen, schrijver, politicus, professor, vandaag de dag aan een universiteit nog benoemd raken? Zijn schrijverschap en politieke inzet zouden hem in elk geval daarbij niet helpen; ze zouden hem veeleer ten

kwade geduid worden als niet ter zake doende activiteiten die hem zouden kunnen verhinderen 'aansluiting te vinden bij de nieuwe academische verwachtingshorizont'. Vermeylen was inderdaad een intellectueel die in de maatschappij stond en niet ernaast. Had hij het juiste karakter om als een kleuter 'punten' te verzamelen met de bevordering als academisch levensdoel of zich aan de huidige neoliberale tijdsgeest te onderwerpen? Ik denk van niet. Hij had immers een kritische geest en was bovendien een socialist.

Vermeylen heeft het Nederlands als taal van universitair onderricht verdedigd vanuit zijn 'sociaal flamingantisme'. Hij wou het volk 'verheffen' door een Nederlandstalige intellectuele elite te kweken. Hij is in dat opzet geslaagd. De culturele strijd van de Vlamingen is gestreden – en gewonnen, al willen sommigen de strijd tegenwoordig blijkbaar voortzetten. Er is nu inderdaad een zeer rijk Vlaams cultureel leven, dat wel ontsierd wordt door cultureel tweederangsgedrag. Dat tweederangsgedrag is nog een overblijfsel uit de 19e eeuw, toen de francofonie aan de Vlamingen vertelde dat hun taal en cultuur in het beste geval folkloristische waarde hadden – ter voorbereiding van de verfransing.²³ Dat heeft een soort cultureel exogenisme doen ontstaan: alles wat uit het buitenland komt, zal wel beter zijn. Het is bijvoorbeeld aandoenlijk hoe wetenschappelijke instellingen erop staan dat evaluaties door buitenlanders moeten gebeuren – alsof die op een of andere manier objectiever zouden zijn, en alsof je met buitenlanders niet aan vriendjespolitiek zou kunnen doen. De haast waarmee de Vlaming nu Engels wil praten in zijn eigen land en met de eigen bevolking – uiteraard geen Frans meer – is daardoor te verklaren en wordt waarschijnlijk enkel in Nederland geëvenaard of overtroffen.²⁴ Nederland heeft weliswaar geen last gehad van de francofonie, maar het wil graag tweede keuze zijn ten opzichte van de echte Angelsaksen. Op academisch niveau wordt het Nederlands tegenwoordig als wetenschapstaal beleidsmatig gediskwalificeerd, ook voor de studie van het Nederlands zelf. Een cultuur die haar sterkte niet in zichzelf kan vinden, maar zich voortdurend probeert af te meten aan wat anderen over haar denken, heeft nog een lange weg te gaan.

Vermeylens adagium 'Wij willen Vlamingen zijn om Europeeërs te worden' is grijs geciteerd – en dat komt doordat het zo waar is. Vermeylen zou zeer zeker de huidige Erasmusprogramma's en de uitwisseling van studenten en docenten in het algemeen toegejuicht hebben. Een zeer belangrijke vereiste daarbij is de instandhouding van de diversiteit. Het is dus belangrijk dat elke cultuur haar eigenheid behoudt – Vlaming zijn betekent ook Fransman zijn en Spanjaard zijn ... – en haar eigen antwoorden op allerlei vragen kan formuleren. Als elders hetzelfde gedacht, geschreven of gedaan zou worden als wat je al kende, dan blijf je beter thuis; dan is dat geld uitgespaard. Zonder diversiteit mist de internationale uitwisseling haar doel. Vermeylen streed voor het culturele zelfbewustzijn van de Vlaming, dat dan zijn plaats moest vinden – op voet van gelijkheid – tussen de andere Europese culturen. Je kan als cultuur relatief klein zijn, en toch eersterangs – dat is de essentie van de culturele boodschap van Vermeylen. Het bovenstaande is geen pleidooi voor nationalisme, maar voor een normaal cultureel zelfbewustzijn, dat onze cultuur interessant maakt voor anderen en vice versa.

De verwarring tussen internationaal en Engelstalig is in de academische wereld veralgemeend; de wetenschap dreigt in het Engels opgesloten te raken. De wetenschappelijke productie in het Frans, Duits, Spaans ... laat staan het Russisch²⁵, wordt hoe langer hoe minder gevolgd, waardoor men het gevaar loopt belangrijke inzichten of onderzoeksresultaten te mislopen. Vermeylen was echter niet 'internationaal'; hij was een kosmopoliet. Hij zou de amerikanisering die tegenwoordig voor internationalisering doorgaat, als enggeestig afgekeurd hebben. Een klein volk als de Vlamingen heeft het gemakkelijker kosmopolitisch te worden dan andere volkeren, die wegens hun grootte gehinderd worden door hun in zichzelf gekeerde mentaliteit. Laten we van onze underdogmentaliteit dus een troef maken. Elke Vlaamse intellectueel zou in staat moeten zijn om de wetenschappelijke productie in ten minste het Engels, Frans en Duits te volgen, daar een synthese van te maken en zijn eigen inzichten daaraan toe te voegen.

Tot slot

Vermeylen is nog steeds actueel. Hij roept ons op tot cultureel zelfbewustzijn en tot kosmopolitisme. Dat betekent dat het Nederlands aan de universiteiten zijn rechtmatige plaats moet behouden en dat het Engels daarnaast de plaats moet krijgen waar dat nuttig is. Beide talen hebben hun eigen functie. Het spreekt vanzelf dat het de maatschappelijke plicht is van de cultuurwetenschappen hun bevindingen in eerste instantie naar de eigen bevolking te brengen in de eigen taal, en daarnaast ook in het Engels – en in andere talen – aan de internationale gemeenschap, wanneer dat pas geeft. De culturele betekenis van de universiteit voor de eigen belastingbetalende bevolking mag niet uitgehold worden. Er moet bovendien over gewaakt worden dat internationalisering niet leidt tot intellectuele verschraling.

Bovenal zou er een beleid ontwikkeld moeten worden waarbij de zorg om de financiering van de universiteit door de economische instrumentalisering van de academische wereld niet in de plaats moet treden van werkelijke kwaliteitszorg. Een universiteit is immers geen bedrijf; de introductie van bedrijfseconomische principes kan op termijn leiden tot de ontwrichting van de wetenschap. Een beleid dat gericht is op standaardisering en controle staat immers haaks op creativiteit en innovatie. Als er iets is wat een bureaucratie haat, dan is het wel vernieuwing, want die brengt onrust teweeg – er is immers geen reglement voor. Een bureaucratie scheidt geen gunstige voorwaarden voor talentvolle wetenschappers, maar enkel voor scoorders.

Om de huidige tendens te keren is het nodig dat de academische wereld meer macht verwerft over zichzelf zodat de zelfbepaling van de universiteiten en van de wetenschapper toeneemt. De universiteitsgeschiedenis toont immers aan dat er geen alternatief is voor de academische vrijheid van zo zorgvuldig mogelijk uitgekozen wetenschappers, als het gaat over creativiteit en innovatie. Een wetenschapper moet inderdaad creatief zijn, en daarin lijkt hij op een kunstenaar. Net zoals je het belang van een dichter of schilder niet kan afmeten aan de hoeveelheid van zijn of haar *deliverables* – het aantal gedichten of schilderijen dat

hij of zij vervaardigd heeft, kan ook het wetenschappelijk of maatschappelijk belang van een wetenschapper niet gekwantificeerd worden, noch in het Nederlands, noch in het Engels. Ik denk dat zowel het gedachtegoed van Vermeylen als zijn militantisme inspiratiebronnen kunnen zijn voor een grondige academische herbronning. De cultuurwetenschappen moeten daarbij het voortouw nemen.

- 1 Ruben MANTELS & Hans VANDEVOORDE, *Maar wat een wespenmest! Het rectoraat van August Vermeylen en de vernederlandsing van de Gentse Universiteit*, Gent: Academia Press, 2010.
- 2 Ik verwijst enkel naar: Gita DENECKERE & Ruben MANTELS, Geen haan die ernaar kraait. August Vermeylen en de verengelsing van het hoger onderwijs. In: *Ons Erfdeel*, 54(2011)1, pp. 4-13; Jozef DEVREESE, Meer Engels? Neen, meer excellentie. In: *Ons Erfdeel*, 54(2011)1, pp. 14-19; Jacques VAN KEYMEULEN, Op weg naar de middelmatigheid? Over de onderzoekscultuur in de geesteswetenschappen. In: *Ons Erfdeel*, 52(2009)1, pp. 22-35; Albert OOSTERHOF, Willy MARTIN, Jan ROUKENS, Els RUIJSENDAAL (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap*, Gent: Academia Press, 2010; Patrick LOOBUYCK e.a. (red.), *Welke universiteit willen wij (niet)?*, Gent: Academia Press, 2010 en Chris LORENZ, *If you're so smart, why aren't you rich? Universiteit, markt en management*, Amsterdam: Boom, 2008.
- 3 Kathy RYS, *Dialect as a Second Language: Linguistic and Non-Linguistic Factors in Secondary Dialect Acquisition by Children and Adolescents*, UGent, doctoraal proefschrift, 2007.
- 4 Chris LORENZ, *If you're so smart [...]*.
- 5 Ik ga hier niet in op kwesties omtrent diglossie, diaglossie, tussentaal, regionale standaarden, Belgisch-Nederlands ..., die tegenwoordig de sociolinguïstiek in Vlaanderen bezighouden.
- 6 Geciteerd in: Ruben MANTELS & Hans VANDEVOORDE, *Maar wat een wespenmest [...]*, p. 24.
- 7 De website van de Vlerickschool is in het Nederlands, het Engels en het Russisch – een verstandige talenkeuze in Europese context, de doelstellingen van het instituut in acht genomen.
- 8 Een schrijnend voorbeeld van de sterkte van het model is het ontslag op staande voet van een Leuvense onderzoekster (Barbara Van Dyck), die het aandurfde actievoerders te verdedigen die op een aardappelveld in Wetteren genetisch gemanipuleerde aardappelen probeerden uit te trekken. Met biotechnologie zijn potentieel gigantische economische belangen gemoeid; daar moet dus van afgebleven worden. Mevr. Van Dyck kreeg dus onmiddellijk de allerswaarste academische sanctie toebedeeld.
- 9 ERIH = European Reference Index for the Humanities. Zie: <http://www.esf.org/research-areas/humanities/erih-european-reference-index-for-the-humanities.html>, laatst geraadpleegd op 12 september 2011.
- 10 Het Universiteitsdecreet bepaalt dat in de schoot van elke universiteit een Bijzonder Onderzoeksfonds (BOF) wordt opgericht. De middelen daarvan zijn bestemd voor de bevordering van het fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. De Bijzondere Onderzoeksfondsen worden gespijsd door een subsidie van de Vlaamse overheid. Dat geld wordt in principe maandelijks uitbetaald aan de universiteiten. Het aantal publicaties in het VABB-SHW is een parameter van de BOF-sleutel en bepaalt mee de verdeling van de onderzoeksmiddelen onder de Vlaamse universiteiten.
- 11 Zie: Het VABB-SHW: eerste versie klaar, nu verfijnen. Op: *Website Ecoom*, http://www.ecoom.be/fileadmin/user_upload/UAntwerpen/VABB/Begeleidende_nota_VABB-SHW.pdf, laatst geraadpleegd op 12/09/2011.
- 12 Een vaste benoeming blijft mogelijk als de universiteit dat zou willen. De meeste vacatures worden echter ingevuld door zogenaamde *tenure track*-mandaten, de technische naam voor het nieuwe systeem.
- 13 Elk A1-artikel is voor de universiteit op tien jaar gemiddeld 550 euro per jaar waard (= 5500 euro). Per doctoraat – als het resulteert in zo'n artikel, of in twee A2-artikels of in een boek uitgegeven bij de juiste uitgeverij – toucheert de universiteit ongeveer 130.000 euro van de overheid. De promotor van zo'n doctoraat krijgt als *incentive* een premie van 10.000 euro in zijn persoonlijke kas, waarmee hij allerlei activiteiten kan financieren (organisatie van congressen, reizen ...). De productie van doctoraten wordt niet enkel door het premiestelsel gestimuleerd, maar ook doordat de graden (voldoening, onderscheiding, grote en grootste onderscheiding) zijn afgeschaft, waardoor het onderscheid tussen goede en minder goede doctoraten wordt verduisterd. Dat nadeel probeert men door de nieuwe criteria enigszins recht te trekken.
- 14 Tekenend is ook dat het boekhoudprogramma van de UGent ervan uitgaat dat iedereen in commerciële termen denkt; alle financiële relaties worden immers als commercieel voorgesteld. Als men bijvoorbeeld een subsidie verwerft van een buitenlandse universiteit om een zomerschool te helpen organiseren, moet die universiteit als 'klant' aangeduid worden, waaraan een 'verkoopfactuur' gepresenteerd moet worden.
- 15 Zie in dat verband het interview met Jostein Gripsrud in het tijdschrift *Universiteit Gent*, (juli 2011), pp. 8-9.
- 16 Anderstalige studenten zijn soms veel meer bereid om Nederlands te leren dan men wel denkt; na de les staan ze immers buiten de universiteit en daar is ook nog leven.
- 17 Kathy RYS, *Dialect as a Second Language [...]*.
- 18 Albert OOSTERHOF, *Generics in Dutch and Related Languages: Theoretical and Empirical Perspectives*, UGent, doctoraal proefschrift, 2006. Tot boek bewerkt in: Albert OOSTERHOF, *The semantics of generics in Dutch and related languages*, Amsterdam: John Benjamins, 2008.
- 19 Vlamingen staan er meestal erg van te kijken dat je aan meer dan tweehonderd buitenlandse universiteiten Nederlands kan studeren, en dat er meer studenten Nederlands zijn buiten de Nederlanden (Nederland en Vlaanderen samen) dan erbinnen. Voor de geïnteresseerden verwijst ik naar de website van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek: <http://www.ivnnl.com>. Nog verbazender vindt men de motivatie van de studenten Nederlands in het buitenland voor hun studiekeuze. Als je daarnaar informeert, krijgt je meestal te horen: 'uit interesse' – dezelfde motivatie overigens als de meeste taalstudenten bij ons.
- 20 Die talige aanpassing geldt niet voor talen als Arabisch of Turks. Het integratiediscours zorgt er helaas voor dat de aanwezigheid van die talen in onze samenleving door de publieke opinie als bedreigend wordt ervaren.
- 21 Adriana Anthonia VINKE, *English as the medium of instruction in Dutch engineering education*, Delft: Technische Universiteit Delft, 1995.
- 22 De internationalisering van de rekrutering van docenten in de cultuurwetenschappen heeft als opmerkelijk effect de toename van Duitstaligen. Duits is veruit de meest gesproken taal van West-Europa; het taalgebied bevat meer dan honderd uitstekende universiteiten en hogescholen met veel afgestudeerde doctores die op zoek zijn naar emplooi. Vlaanderen is vlakbij en Nederlands leren is voor een Duitstalige vrij makkelijk.
- 23 Dat werd ook ingeprint – en met meer succes – bij Basken, Bretoenen, Occitanen, Elzassers ...
- 24 Het valt op hoe vaak enkel het Engels gebruikt wordt, bijvoorbeeld voor aankondigingen, tentoonstellingen ..., terwijl het evidente doelpubliek Vlaams is.
- 25 In een aantal gevallen lijkt het spoor van de wetenschappelijke vernieuwing in het Westen naar Rusland te leiden (in de taalkunde soms met Tsjechië als middelaar, bijvoorbeeld voor fonologie en lexicografie).